

УДК 504:33

І.А. ДУБОВІЧ¹

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ЕКОНОМІКИ – ШЛЯХ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Звернено увагу на сучасні проблеми практичної реалізації концепції сталого розвитку в Україні. Проаналізовано глобальні еколого-економічні проблеми і значення екологізації освіти, екологізації економіки та підготовки фахівців для сталого розвитку на міжнародному рівні. Розглянуто потребу розроблення теоретико-методологічної основи, спрямованої на забезпечення практичної реалізації екологізації освіти та економіки і сталого розвитку в Україні. Обґрунтовано потребу утворення регіональних центрів в Україні для перепідготовки управлінських кадрів і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів з питань екологізації освіти та економіки. Запропоновано розробити та ввести в еколого-економічний цикл наук такий науковий напрям досліджень, як «глобальна екологізація освіти й економіки».

Ключові слова: екологізація освіти, екологізація економіки, сталий розвиток, еколого-економічні проблеми, еколого-економічна компетентність

Вступ. Однією з найбільш актуальних проблем практичної реалізації концепції сталого розвитку в Україні є недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку.

Відповідно до Конституції України (ст. 50) кожен громадянин має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному громадянину гарантується право вільного доступу до екологічної інформації, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [9].

Оскільки належна охорона довкілля, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки й формування сталого розвитку в Україні неможливе без екологізації освіти та економіки, то вважаємо, що в еколого-економічній сфері потрібно розробити таку теоретико-методологічну та практичну основу, яка сприяла б забезпеченню практичної реалізації екологізації освіти й економіки, а також сталого розвитку. Це пояснюється тим, що екологізація освіти й економіки є необхідними умовами й одночасно головними складовими частинами сталого розвитку. Екологізація освіти й економіки також сприяє реалізації наведених вище конституційних прав громадян. Саме тому фактор екологізації освіти й економіки стає дедалі актуальнішим і одним із найпріоритетніших, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Мета роботи полягає у розробленні теоретико-методологічної основи у сфері екологічної еко-

номіки, спрямованої на забезпечення практичної реалізації екологізації освіти й економіки та сталого розвитку в Україні.

Методологія. Деякі теоретико-методологічні аспекти екологізації економіки висвітлено в наукових працях українських [1, 3, 11, 13, 15 та ін.] та зарубіжних [5, 16, 17 та ін.] учених. Проте досі немає розробленої наукової теоретико-методологічної основи у сфері екологізації освіти й економіки, чітких програм дій, спрямованих на практичну реалізацію концепції сталого розвитку на різних рівнях (глобальному, транскордонному, національному та локальному).

Теоретико-методологічною основою роботи є фундаментальні положення екологічної економіки, економічної теорії, екологічної політики та права. Використано загальнонаукові методи, зокрема: аналізу, синтезу та логічного узагальнення; індукції та дедукції; порівняльний аналіз; графічний метод.

Результати досліджень. Упродовж останніх років виникло чимало складних еколого-економічних проблем (утилізація та захоронення відходів, забезпечення населення якісною питною водою, виснаження корисних копалин та інших природних ресурсів, зменшення площі лісів, активізація процесів опустелювання, збільшення концентрації парникових газів в атмосфері, руйнування озонового шару, глобальне потепління та ін.), які в наш час дуже складно вирішити.

¹ ДУБОВІЧ Іон Андрійович – член-кореспондент Лісівничої академії наук України, кандидат географічних наук, спеціаліст з міжнародного права, доцент, завідувач кафедри екологічної економіки, Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна. Тел.: +38-097-215-78-78. E-mail: iondubovici@ukr.net

Антропогенне навантаження на довкілля, зокрема, у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., проблеми, які спричинила людина своїм безвідповідальним ставленням до природи і безмежним бажанням збагачення будь-яким способом призвели у багатьох регіонах світу, зокрема і в Україні, до погіршення стану природного довкілля, великомасштабних біологічних катастроф та погіршення стану здоров'я населення. За даними медичних досліджень, щотижня у світі з'являються п'ять нових хвороб. У наш час нараховують понад 5 тис. рідкісних, невідомих хвороб. Більша частина цих хвороб пов'язана з погіршенням природних умов (якість прісної води, атмосферного повітря, земельних ресурсів тощо) проживання населення [12].

Зазначимо, що ще у 1972 р. в опублікованій доповіді Римського клубу «Межі зростання», яка привернула увагу багатьох вчених і політиків більшості країн світу, стверджувалось, що внаслідок демографічного вибуху, нераціонального використання природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища майбутнє людства опинилося під загрозою [10].

Відомо, що стан довкілля, якість природних умов для проживання населення залежить насамперед від ставлення людства до природи. Донедавна ставлення суспільства до природи мало виразно споживацький характер, де природні умови і ресурси сприймалися тільки як чинник, що впливає на розвиток економіки. Таке ставлення суспільства до природи є хибне і не сприяє подальшому ефективному розвитку цивілізації.

Наше покоління чи не перше, яке відчуло на собі вкрай складні еколого-економічні проблеми. Оскільки ці проблеми поступово загострюються, то нинішнє покоління зобов'язане розробити й прийняти конкретні заходи щодо їх усунення.

Звернемо увагу на те, що сьогодні виникає чимало дискусій щодо вирішення складних еколого-економічних проблем. Наприклад, яким чином визначити норми викидів парникових газів, які негативно впливають на глобальне потепління. У Кіотському протоколі (1997 р.) зазначено зобов'язання щодо скорочення та обмеження викидів парникових газів. На нашу думку, цей міжнародний договір є малоефективним, оскільки відсутні чіткі механізми його реалізації. Для прикладу, США, які посідають перше місце серед держав світу за часткою (36%) викидів парникових газів [2, с. 37], не підписали Кіотський протокол.

Стосовно обсягу викидів парникових газів виникає низка спірних питань. Деякі політики і вчені вважають, що обсяг викидів парникових газів потрібно визначати за кількістю громадян держави, інші – за розміром площі країни, із якої здійснюється забруднення. Отже, кожний політик або вчений буде відстоювати інтереси своєї держави. На нашу думку, більш об'єктивний підхід – це допустимий ліміт викидів парникових газів як для пересувних (транспортних засобів), так і для стаціонарних джерел забруднення (підприємств).

Розвиток виробництва і зростання масштабів

господарської діяльності, в яких людство використовує дедалі більше природних ресурсів, посилює антропогенний тиск на довкілля. Антропогенний вплив на довкілля призвів до порушення природної рівноваги, яка існувала впродовж мільйонів років. Негативні зміни в навколишньому природному середовищі становлять підвищену екологічну небезпеку й завдають значних економічних збитків як в Україні, так і в інших країнах світу. Якщо найближчим часом не вжити кардинальних заходів, спрямованих на екологізацію економіки і практичну реалізацію концепції сталого розвитку, то наявні екологічні проблеми можуть перерости в екологічну катастрофу. Людство повинно усвідомити, що надмірне використання природних ресурсів, порушення і руйнування природоохоронних систем та загострення взаємовідносин суспільства з природою – це шлях до самознищення.

На наш погляд, основні причини складної еколого-економічної ситуації, як в Україні, так і в інших державах світу пов'язані з: нехтуванням об'єктивних законів розвитку економіки, неефективною охороною довкілля, нераціональним використанням і відтворенням природно-ресурсного комплексу тощо. Основні чинники, що призвели до такої ситуації, це низький рівень екологічного виховання, екологічної культури, екологічної свідомості, екологічної грамотності та еколого-економічної компетентності людини. З огляду на це, вважаємо, що розуміння запропонованого гасла академіком НАН України Ю.Ю. Туницею «вчимося жити в гармонії з природою» й відповідно взаємодія людини з природою, вимагає відповідних еколого-економічних знань та належної еколого-економічної компетентності громадян.

Саме тому наявні еколого-економічні проблеми зумовлюють потребу розроблення науково обґрунтованої теоретико-методологічної основи у сфері екологічної економіки й відповідного формування еколого-економічної системи на всіх рівнях (глобальному, транскордонному, національному та локальному), спрямованої на реалізацію екологізації освіти й економіки та сталого розвитку. На нашу думку, реалізація екологізації освіти й економіки та поступовий перехід до сталого розвитку можливі лише з фахівцями із новітнім еколого-економічним мисленням, із розумінням сутності сталого розвитку.

Відповідний рівень підготовки фахівців для сталого розвитку можливо досягти лише шляхом екологізації освіти. Саме тому *екологізація освіти* (зокрема у вищих навчальних закладах), як *цілеспрямований навчальний процес підготовки студентів щодо формування у них належного еколого-економічного, еколого-політичного й еколого-правового світогляду та професійної компетентності відповідно до вимог концепції сталого розвитку*, є особливо актуальною.

Основною метою екологізації освіти є підвищення рівнів екологічної грамотності, виховання, свідомості та культури населення, нових поглядів

суспільства у відносинах з природою, а також еколого-економічної компетентності та відповідальності перед нинішнім і майбутніми поколіннями.

Основні передумови екологізації освіти та економіки в Україні представлено на рисунку.

На думку академіка НАН України Ю.Ю. Туниці, *екологізація освіти є основною передумовою переходу до екологізації економіки* (насичення екологіч-

ними вимогами моделей виробництва і споживання з метою попередження або пом'якшення їх негативного впливу на природне середовище), *екологічної економіки* (екологічно безпечного і ресурсоощадного способу господарювання), *досягнення цілей сталого розвитку й формування нового суспільства* (з еколого-економічним світоглядом і сталим способом господарювання).

Рис. Передумови екологізації освіти та економіки в Україні

Оскільки еколого-економічні проблеми є глобальними, то відповідно екологізація освіти, екологізація економіки й підготовка фахівців для сталого розвитку має міжнародне значення. З цього випливає, що сьогодні потрібно розробити та ввести в еколого-економічний цикл наук такий науковий напрям досліджень, як «глобальна екологізація освіти й економіки», а також розробити чіткі заходи, спрямовані на забезпечення ефективної міжнародної співпраці щодо підготовки фахівців для сталого розвитку.

Під екологізацією економіки розуміємо процес впровадження і реалізації відповідної еколого-економічної, еколого-політичної та еколого-правової системи, що забезпечує оптимальну якість довкілля, ефективне використання, охорону та відтворення природних ресурсів, а також екологічну безпеку на всіх рівнях (локальному, національному, транскордонному і глобальному), відповідно до вимог концепції сталого розвитку.

Зазначимо, що екологізацію освіти в Україні розпочато ще у 2000-х роках. Наприклад, у Національному лісотехнічному університеті України розроблено та впроваджують у навчальний процес нові навчальні плани підготовки бакалаврів і магістрів та програми навчальних дисциплін з урахуванням екологічної компетентності; з 2004 р. здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю «Економіка довкілля і природних ресурсів» на магістерському рівні («економіст-еколог»); проведено міжнарод-

ні науково-практичні конференції та опубліковано низку наукових праць на тему «екологізація освіти». У 2012 р. Україна взяла на себе добровільне зобов'язання на саміті «Ріо+20» щодо екологізації освіти [18].

Оскільки екологізація освіти й економіки – це шлях до практичної реалізації концепції сталого розвитку, то вже сьогодні в Україні потрібно утворити регіональні центри для перепідготовки управлінських кадрів і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів з питань екологізації освіти й економіки.

Висновки. Основною проблемою практичної реалізації концепції сталого розвитку в Україні є недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження природного довкілля та переваг сталого розвитку.

Основні передумови екологізації освіти та економіки в Україні існують – міжнародні угоди, закони України, державна політика щодо євроінтеграції та ін.

Перехід до сталого розвитку в Україні неможливий без екологізації освіти, екологізації економіки та підготовки фахівців для сталого розвитку. Тому підготовка фахівців для сталого розвитку в Україні вимагає утворення найближчим часом регіональних центрів для перепідготовки керівних кадрів і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів з питань екологізації освіти й економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буркинський Б.В. Зелений вектор стратегічного планування розвитку України / Б.В. Буркинський, Н.І. Хумарова // Екологічний вісник. – 2012. – № 3. – С. 6-7.
2. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування / Галушкіна Т.П. – Харків : Бурун Книга, 2009. – 480 с.
3. Гринів Л.С. Екологічна економіка : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Гринів Л.С. – Львів : «Магнолія 2006», 2010. – 358 с.
4. Гулик Г.С. Екологізація освіти : теорія і практика / Г.С. Гулик, І.А. Дубовіч // Наук. вісник Нац. лісотех. у-ту України : зб. наук.-техн. праць. – 2015. – Вип. 25.2. – С. 366-371.
5. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку : пер. з англ. / Герман Дейлі. – К. : Інтелсфера, 2002. – 312 с.
6. Дубовіч І.А. Теоретико-методологічні та практичні засади глобальної екологізації економіки / І.А. Дубовіч // Наук. праці Лісівничої акад. наук України : зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 6. – С. 31-35.
7. Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади / [Ю. Туниця, В. Василенко, М. Костицький та ін.]; за ред. акад. НАН України, д-ра екон. наук проф. Ю.Ю. Туниця. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – 440 с.
8. Екологізація економіки. Природопользование. Региональная экономика. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.voronova-on.ru/prigodopolzovanie/ecoloecon/index.html>.
9. Конституція України (від 28 червня 1996 року). Електронний ресурс. – Доступний з : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
10. Межі зростання. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
11. Мельник Л.Г. Екологічна економіка : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Мельник Л.Г. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 348 с.
12. Подробности. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://podrobnosti.ua/videoarchive/2012/01/14/2668.html>.
13. Проблеми запровадження засад сталого розвитку в Україні / [Шапар А.Г., Ємець М.А., Буркинський Б.В., Харічков С.К. та ін.]. // Екологія і природокористування. – 2013. – Вип. 16. – С. 18-26/
14. Проблеми екологізації економіки і економізації екології. [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=7782123.15.
15. Туниця Ю.Ю. Екоеконіміка і ринок : подолання суперечностей / Туниця Ю.Ю. – К. : Знання, 2006. – 314 с.
16. Costanza R. Goals, Agenda and Policy Recommendations for Ecological Economics / Costanza R., Daly H.E., Bartholomew J.A. / edited by Robert Costanza // Ecological Economics : the science and management of sustainability. – New York, Columbia University Press. – 1991. – P. 1-21.

17. Daly H.E. Ecological Economics : Principles and Applications / Daly H.E., Farley J. – Island Press, 2003. – 428 p.

18. Greening of Education: Ukraine's Contribution. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.uncsd2012.org/index.php?page=view&nr=77&type=1006&menu=36>.

І.А. Дубовіч

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ЭКОНОМИКИ – ПУТЬ К ПРАКТИЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Обращено внимание на то, что одной из наиболее актуальных проблем практической реализации концепции устойчивого развития в Украине является недостаточное понимание в обществе приоритетов сохранения окружающей природной среды и преимуществ устойчивого развития.

Обосновано, что надлежащая охрана окружающей среды, рациональное использование и воспроизводство природных ресурсов, обеспечение экологической безопасности и формирование устойчивого развития в Украине невозможно без экологизации образования и экономики, а также, что в эколого-экономической сфере необходимо разработать такую теоретико-методологическую и практическую основу, которая способствовала бы обеспечению практической реализации экологизации образования, экологизации экономики и устойчивого развития. Это объясняется тем, что экологизация образования и экономики являются необходимыми условиями и одновременно главными составляющими устойчивого развития.

Проанализированы некоторые теоретико-методологические аспекты экологизации образования и экономики, освещены в научных работах украинских и зарубежных ученых. Акцентировано внимание на необходимости разработки научного теоретико-методологического подхода в сфере экологизации образования и экономики относительно программ действий, направленных на практическую реализацию концепции устойчивого развития на разных уровнях (глобальном, трансграничном, национальном и локальном).

Проанализированы глобальные эколого-экономические проблемы и значение экологизации образования, экологизации экономики и подготовки специалистов для устойчивого развития на международном уровне. Рассмотрена необходимость разработки теоретико-методологической основы, направленной на обеспечение практической реализации экологизации образования и экономики и устойчивого развития в Украине. Обоснована необходимость создания региональных центров в Украине для переподготовки управленческих кадров и повышения квалификации научно-педагогических работников высших учебных заведений по

вопросам экологизации образования и экономики. Предложено разработать и ввести в эколого-экономический цикл наук такое научно-исследовательское направление, как «глобальная экологизация образования и экономики».

Ключевые слова: экологизация образования, экологизация экономики, устойчивое развитие, эколого-экономические проблемы, эколого-экономическая компетентность

I. Dubovych

GREENING OF EDUCATION AND ECONOMY – WAY TO THE PRACTICAL IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT IN UKRAINE

Attention is paid to the fact that one of the most urgent problems of sustainable development concept practical implementation in Ukraine is the lack of understanding in society about the priorities of environment protection and sustainable development benefits.

It is proved that environmental protection, sustainable use and reproduction of natural resources, environmental security and sustainable development in Ukraine is impossible without the greening of education and economy. In environmental and economic fields it is a need to develop a theoretical-methodological and practical basis, which would help to ensure the practical implementation of the greening of education, building

a green economy and sustainable development. This is due to the fact that the greening of economy and education are essential as main components of sustainable development.

Alls some theoretical and methodological aspects of the greening of the economy and education analyzed. Scientific publications of Ukrainian and foreign scientists on this issues discussed. Attention is paid to the need to develop a scientific theoretical and methodological approaches in the field of greening of education and greening of economy through the development of the plans of actions aimed at implementing the concept of sustainable development at all levels of governance (global, transboundary, national and local).

Global environmental and economic challenges, importance of greening of education, greening of economy and training for sustainable development at the international level analyzed. The necessity of development of theoretical and methodological frameworks aimed at ensuring practical implementation of greening economy and education and sustainable development in Ukraine discussed. The necessity of formation of regional centers in Ukraine for retraining of managers and training aimed towards professional development of teaching staff of higher educational institutions in the field of greening of education and economy. It is proposed to develop and introduce scientific field research “greening of the global economy and education” into a series of ecological economic sciences studies.

Key words: greening of education, greening of economy, sustainable development, ecological and economic problems, ecological and economic competence